

Anketa o položaju hrvaščine/srbščine v slovenski šoli*

•R-evija *Jezik in slovnstvo* se z naslednjo anketo vključuje v razpravo o prihodnji usodi doslej v petem razredu slovenskih osemletk poučevanega (in letos v javnosti zavračane) predmeta "srbohrvaški jezik", da bi po svojih močeh in z ljubeznivo pomočjo vseh povabljenih, ki so se na anketo odzvali, pripomogla k čim ustrežnejši rešitvi tega vprašanja. Uredništvo se je želelo izogniti poudarjeno političnemu utemeljevanju pri napadanju ali obrambi tega predmeta, kakršno je prevladovalo v dosedanji javni razpravi. Deloma zato, ker to utemeljevanje dobro poznamo iz javnih občil, deloma pa zato, ker smo želeli ugotoviti, ali jemogče (in kakšno je) iz posameznih strok izhajajoče utemeljevanje. Odločili smo se, da za sodelovanje poprosimo nekaj uglednih osebnosti iz slovenistike, pedagogike, didaktike, sociologije, komunikologije in zgodovine, za katere smo bili prepričani, da bi s svojim kritičnim razmišljanjem lahko prispevali k poglobljeni osvetlitvi tega vprašanja in ponudili predloge za njegovo takšno ali drugačno rešitev.

Vprašanja so tematsko razdeljena v več skupin: prve tri vsebujejo ožja strokovna vprašanja o funkciji, položaju, vsebini in organizaciji (dosedanjega in morebiti prihodnjega) poučevanja tega predmeta, zadnja pa širša vprašanja o razvojnih usmeritvah slovenske države, v funkciji katerih bi moral biti tudi šolski sistem.

Uredništvo ni želelo natanko predpisovati oblike odgovorov, ampak je dopustilo odgovore na vsako vprašanje posebej ali pa strnjene v enotno besedilo, razčlenjeno samo po tematskih sklopih, ustrežajočih skupinam vprašanj. Pri tem si je seveda želelo odgovore na čim več postavljenih vprašanj, vendar pa je dopustilo tudi možnost odgovarjanja samo na tista vprašanja, ki so bližja osebni strokovni usmeritvi sodelujočih. Uredništvo je v želji, da bi bila anketa čim bolj odprta dopustilo tudi morebitno razmišljanje o kakem vprašanju, ki v anketi ni bilo postavljeno, a bi sodilo v okvir zastavljene problematike in bi se sodelujočim zdelo pomembno. Odgovore na postavljena vprašanja objavljamo v izvirnih zapisih, kot so prispeli na naslov uredništva.

K anketi je povabilo 20 strokovnjakov, med njimi tudi slaviste - praktike, iz Slovenije in zamejstva. Do roka smo dobili devet odgovorov, zato bomo morebitne kasnejše prispele odgovore objavili v naslednji številki *Jezika in slovnstva*. Vsem sodelujočim se uredništvo lepo zahvaljuje.

Odgovore, ki so bili podani v anketni obliki, bomo podali pod zastavljenimi vprašanji, z naslednjimi kraticami: Berta Golob (G), dr. Jože Pogačnik (P), Vika Slabe (S); nekaj odgovorov na zastavljena vprašanja je vzeti iz razmišljanja o pouku slovenščine v osnovni šoli), dr. Jože Toporišič (T) abecedno urejene pa prispevke Petra Kolška, dr. Borisa Paternuja, dr. Brede Pogorelec, dr. Janeza Rotarja in dr. Ade Vidovič-Muha.

Uredništvo *Jezika in slovnstva*

*Šwv 7; "102; Ti. o. Siro+Ta. S. f. cu R. p. bi+ Slovnstv. e za vzgojo in izobraževanje (17. decembra 1992), da se strdrrvask, jezik izloc, iz osnovnosolskega predmetnika, anketa ni več neposredno aktualna, seje uredništvo JiS-aoJločilo, dajo zaradi strokovnega razmišljanja objavi, kotje bilo prvotno mišljeno.

Skupina A: vloga predmeta

1. Ali menite, da ima ustrezno zasnovano učenje hrvaščine/srbščine lahko kakšen pomen in vlogo za boljše obvladanje slovenščine kot maternega jezika?

(G) Ustrezno zasnovano učenje katerega koli, ne samo hrvaškega/srbskegajezika lahko pripomore k boljšemu poznavanju materinščine (primerjalni vidik).

(T) Ne. Srbokroatizme, ki nam niso potrebni, odpravljajo slovenistični jezikovni priročniki, kot so pravopis, slovnica, jezikovni koticiki in taki priročniki, kakršnih eden zadnjih je Janeza Sršena.

2. Ali se je pri zagovarjanju predmeta hrvaški/srbski jezik oziroma njegovega položaja v slovenski šoli mogoče sklicevati na strokovno utemeljevanje ali pa gre samo za uveljavljanje politične usmeritve (npr. t. i. jugoslovenarstva ipd.)?

(G) Politične konotacije utegnejo ostati zelo vplivne, strokovnih utemeljitev pa ne bi smele preglasiti.

(T) Strokovnih argumentov za srbohrvaščino v osnovni šoli ni. Kolikor se kje srbohrvaščina bolj potrebuje, naj bo tretji (drugi) tuji jezik v srednji šoli (kakor nemščina, italijanščina, madžarščina na ustreznih sosednjih področjih, vendar prvi dve s prednostjo za položaj drugega jezika ob angleščini kot prvem tujem jeziku. Za rabo srbohrvaško pisane strokovne literature (zlasti prevodov v ta jezik) zadošča srbohrvaško-slovenski slovar, zabavna literatura se obvlada iz znanja srbohrvaškegajezika, kolikor ta prihaja v hišo s televizijo in stripi ter šundliteraturo.

(P) Vprašanje hrvaščine v slovenski šoli je samo strokovno, ni pa politično vprašanje. To vprašanje je v tem trenutku brez potrebe spolitizirano, za kar pa nista krivi ne hrvaščina in ne šola. Hrvaščina je po geografskem statusu in po kulturno-političnem pomenu na slovenskem ozemlju enakovredna nemščini, italijanščini ali madžarščini; je jezik sosede.

3. Ali t. i. naravno učenje tega jezika, npr. na televiziji, ulici ipd., zadošča za njegovo obla-

daje; kaj menite o nevarnosti oziroma škodljivosti takšnega učenja za kulturo slovenščine?

(G) Naravno učenje katerega koli jezika (TV, družbeno okolje...) zagotovo pripelje do pasivnega znanja, kar zadošča za splošno sporazumevanje, ne pa tudi za zahtevnejše oblike komuniciranja. Kultura slovenščine ob nenehnem prejetju hrvaškega/srbskega jezika po TV resnično slabi, to pa predvsem zato, ker ima slovenski živelj nadvse ohlapen odnos do maternegajezika. Vzrok: desetletja načrtovano zanemarjanje slovenščine.

(T) Na splošno zadošča. Nevarnosti ni pri tem nobene za kulturo jezika. Slengizme, kolikor niso sprejemljivi, je treba izkoreninjati v ustreznih poglavjih učnih pripomočkov slovenščine.

4. V čem naj bi bilo težišče smotrov pouka tega predmeta: v zmožnosti razumevanja hrvaških/srbskih besedil, zmožnosti aktivnega sporazumevanja v hrvaškem/srbskem jeziku, uzaveščanju razmerij/razlik med hrvaškim/srbskim jezikom in slovenščino, spoznavanju hrvaškega/srbskega leposlovja idr. ?

(G) Težišče smotrov pouka hrvaškega/srbskega jezika si predstavljam v uzaveščanju podobnosti in razlik med njim in slovenščino, prav tako v poznavanju leposlovja in drugih oblik kulture. V 70 urah si namreč nobenegajezika ni mogoče zares naučiti.

(T) Za poslovne stike naj gredo ustrezni v primerne tečaje, trenutno pa so ti tako in tako skoraj povsem pretrgani. V stiku z Makedonci naj se uporablja slovenski jezik, oni pa nastopajo v stiku z nami s svojim.

(P) Hrvaščina je slovenščini najbolj soroden jezik; sorodnegajezika seje težje dobro naučiti kot popolnoma tujega. Kontrastivnost tu prihaja v poštev zaradi učenja hrvaščine, enako pa tudi zaradi uzavestitve slovnične strukture slovenščine. Hrvaščina je za Slovence najhitrejši vstop v slovanski svet in hkrati potrditev slovenske jezikovne identitete.

(V) Osnovni smoter pri poučevanju tega jezika je razumevanje.

Skupina B: vsebina predmeta

5. Kaj bi bilo treba spremeniti v vsebini in didaktiki tega predmeta, če bi ostal v naših osemletkah?

(G) Ne vem, ker tegajezika že predolgo več ne poučujem in sedanjih učnih vsebin niti ne poznam.

(T) Naj bi bila sodobna, sicer pa menim, da odgovor na to odpade, ker sem mnenja, da nam srbohrvaščina v osnovni šoli ni potrebna.

(P) Vprašanje hrvaščine je vprašanje projekcije učenja tujih jezikov na slovenskem. Zelo narobe bi bilo, ko bi se v vseh šolah učili samo angleščine, enako usodna napaka pa bi bila, če bi v tej projekciji izgubili hrvaščino. Hrvaščino kot predmet v slovenski šoli je seveda treba metodično in strokovno pripraviti. Slovenskijezikoslovni kroatisti se bodo tu morali povezati s hrvaškimi, ki imajo več metodičnih izkušenj s pripravljanjem sodobnih učbenikov, hkrati pa dovolj razvite teoretične predpostavke, na podlagi katerih se tajejzik že uči v svetu.

6. Ali se vam zdi smiselno/potrebno, da bi se učenci v okviru tega predmeta seznanjali tudi s cirilico ali sejo učili brati (ne tudi pisati)?

(G) Cirilicaje majhen, a pomemben učni zalogaj. Kako naj, če me pot zanese na srbsko ozemlje, preberem napise in druga sporočila, če pisave ne poznam? V razredu z visoko motiviranimi učenci bi te seznanila celo z glagolico (pri nemškem jeziku pa z gotico).

(T) Da, če bi ta predmet ostal v osnovni šoli, sicer pa seveda ne.

7. Ali se vam zdi smiselno, da bi učence v okviru predmeta hrvaški/srbski jezik seznanjali tudi z nekaterimi lastnostmi drugih slovanskih jezikov?

(G) Da, a ni nujno, da ravno v okviru hrvaškega/srbskega jezika, lahko tudi pri pouku slovenskega jezika, če bi zanj imeli več ur. Primerjave med jeziki (podobnosti, razlike) so lahko odlična motivacija za pouk materinščine in sorodnih jezikov.

(T) Kolikor je to potrebno, se vse lahko pove pri slovenščini. Doslej se to ni delalo, še zlasti ne v osnovni šoli.

Skupina C: organizacija predmeta

8. Na kateri stopnji oziroma v katerem razredu naj bi se ta predmet poučeval, če bi ostal?

(G) V petem zagotovo ne! Kolikor imam prakse s poučevanjem, bi ga prestavila v 7. ali 8. razred; predvsem z vidika primerjalnosti s slovenskim jezikom.

(T) Že zapisal, da po posebni želji in potrebi določenih območij kot morebitni tretji (drugi) jezik v srednji šoli (morda zlasti določene smeri).

(P) Omejitev vprašanja hrvaščine na peti razred osemletke je pravzaprav svojevrstno zavajanje; vprašanje bi veljalo postaviti v globalnem in vertikalnem smislu. Učenje tegajezika v enem letu (70 ur) in na sedanji ravni (peti razred osnovne šole) praktično res nima nobenega smisla, ker se v tolikem času in na omenjeni stopnji ne da narediti nekaj, kar bi bilo kaj več od dobro mišljene improvizacije.

(S) Srbohrvaščino bi v fakultativni obliki lahko prenesli v šesti razred, katerega program ni prenapolnjen. S tem bi zagotovili pravico do materinščine tudi nekaterim Neslovincem. Ura srbohrvaščine je možna tudi v osmem razredu namesto družbenomoralne vzgoje.

9. Kateremu predmetu naj se namenijo ure tega predmeta (70 letno), če bi bil izločen iz osnovnošolskega predmetnika?

(G) Materinščini.

(T) Slovenščini.

(S) V petem razredu bi bilo eno uro (od dveh ur srbohrvaščine) treba dodeliti slovenščini, tako da bo ta predmet v tem razredu spet imel pet ur.

10. Kakšen položaj naj ta predmet ima (obvezni predmet, izbirni predmet, fakultativni predmet) v osnovnošolskem predmetniku, če bo v njem ostal?

(G) Položaj fakultativnega predmeta.

(T) V osnovni šoli lahko le fakultativni predmet, tak pa lahko tudi v srednji šoli, in sicer neobvezen.

(P) Hrvaščino je v tem smislu treba obravnavati kot kateri koli drugi (neslovenski) jezik, ki ima status za slovensko kulturo funkcionalnega je-

zikovnega medija; o njej je zato mogoče razpravljati samo v vertikali od osnovne šole do univerze (obe univerzi naj razvijeta močno južnoslovansko, v perspektivi pa celo jugovzhodnoevropsko filologijo). Stratifikacija učenja hrvaščine naj zajame celotni slovenski prostor kot obvezni, izbirni ali fakultativni predmet. Lokacijo za varianto obveznosti naj prav tako določijo strokovnjaki, drugje naj bosta izbirna ali fakultativna varianta brez omejitve s številčnim faktorjem.

11. Kolikšno zanimanje pri učencih (in njihovih starših) pričakujete za ta predmet, če postane fakultativni ali izbirni?

(G) V sedanjih političnih okoliščinah ne največjega zanimanja, zdi pa se mi pomembno, da se starši/otroci lahko odločijo in jim predmet ni vsiljen.

(T) Ostal bi interes pri tistih, ki so srbo-hrvaškega porekla v celoti ali po katerem izmed staršev. Seveda k temu interesu ni mogoče nikogar siliti.

12. Ali je na naših šolah zadosti usposobljenih učiteljev za kakovosten pouk tega predmeta?

(G) Za kakovosten pouk najbrž ne.

(T) Na srednjih šolah bi jih bilo dovolj, saj imamo fakultetno jugoslavistiko.

(S) Kadrovske spremembe ne bi bile potrebne, saj slavisti (slovenisti) poučujemo tudi srbohrvaščino.

13. Ali je samo eno leto (70 ur) sistematičnega šolskega poučevanja tega predmeta lahko smiselno/koristno?

(G) Smiselno/koristno le s primerjalnega stališča, sicer se nobenogajezika ni možno dobro naučiti v 70 urah. Niti materinščine, ki jo "znamo", ne.

(T) V osnovni šoli ni potrebno; sicer eno leto zadošča za pasivno znanje.

Skupina D: razmerje do razvojnih usmeritev slovenske države

14. Kakšen je po vašem mnenju pomen tega šolskega predmeta za strategijo slovenskega uravnoteženega kulturnega (in drugega) razvoja na stičišču romanskega, germanskega, slovenskega in ogrskega sveta? Kaj menite o uporabi slovenskih preteklih izkušenj pri tem?

(G) Pomen učenja sosednjegajezika se mi zdi v vsakem oziru koristen. Že po načelu: kolikor jezikov znaš, toliko mož veljaš.

(T) Enako, kotje neznanje slovenščine pri Hrvatih in drugih srbohrvaško govorečih: za silo se razumemo (celo npr. z Rusi ali Čehi), specialna boljša znanja pa si pridobivamo na univerzi in na tečajih.

(P) Slovenska zgodovina je s Hrvati vsestransko in tesno povezana; z njimi so bile, v prihodnosti pa bodo po logiki razmer takšne zveze še tesnejše (gospodarske, kulturne, znanstvene, turistične ipd.)

15. Ali menite, da je slovenščina v neodvisni državi Sloveniji še lahko resno (eksistenčno) ogrožena od hrvaškega/srbskega jezika? Koliko je treba pri tem misliti na množico priseljencev s slovenskim državljanstvom in na begunce, koliko na možnost gospodarsko ali politično podprtega izrinjanja slovenščine iz javne ali iz zasebne rabe?

(G) Ogroženost kljub neodvisni državi **ostaja**. Viri ogrožanja: mediji, priseljenci, gospodarstvo, politika; premajhnajezikovna ozaveščenost Slovencev, saj sta se kar dva rodova učila slovenski jezik brez trdne domovinske zavesti, ker je bila ta načrtno zanemarjena. Dokler bodo celo učitelji slovenskegajezika(!!!) v trgovino hodili "usput" in jih bo "jedva" kaj brigalo, nič pa bo ostal "ništa" itd., itd., si ne moremo obetati kake vrhunske jezikovne zavesti pri drugih slovenskih Zemljanih.

(T) Neprilagodljivi, neintegrativni priseljenci so zmeraj določena nevšečnost, čeprav so sedaj brez tihe oz. izrecne situativne podpore unifikatorjev v smislu srbohrvaščine. Priseljenci naj se

nauče slovenščine, materinščino pa naj ob tem gojijo, če se jim zdi mogoče in potrebno, sami, kolikor časa pač zmorejo in hočejo. Primer so naši izseljenci po Evropi, v obeh Amerikah in v Avstraliji. Žal se pri nas slovenščina menda izrinja iz določenih podjetij (vsaj na določeni ravni občevanja in odločanja), kar pa bi bilo treba zakonsko onemogočiti (oz. omejiti na res razumljive okoliščine).

16. Ali učenje hrvaškega/srbskega jezika v osnovni šoli nasprotuje slovenski usmerjenosti "v Evropo" in ali bi bilo tudi po vsebinsko in didaktično prenovljenem programu za slovenske učence (oziroma za slovenski narod) nekoristno, premalo koristno ali celo škodljivo? V čem bi bila morebitna škodljivost?

(G) Povezava med našo usmerjenostjo v Evropo in učenjem hrvaškega/srbskega jezika v šoli najbrž ni bistvena, če učenje tega jezika ni spolitizirano. V "Evropi" naj bi bilo normalno, da se učimo sosednjih jezikov. Gorenjci, Štajerci, Korošci naj bi se fakultativno učili nemščino, Primorci italijanščino, Prekmurci madžarščino, prav tako pa ne glede na pokrajine fakultativno tudi hrvaški/srbski jezik; vse zaradi gospodarskega povezovanja in razumevanje kulture bližnjih narodov.

(T) Nekoristno v taki splošnosti, tj. za vse otroke osnovne šole brez izjeme. Potrata energije, če ni posebnih motivov za obvladovanje tega jezika.

(P) Učenje hrvaščine v slovenski šoli je strokovno utemeljeno, različne oznake tistih, ki se za to zavzemajo, pa so nasledek spolitiziranosti in politikantstva, ki nikoli nista dovoljevala prave refleksije in treznih sklepov. Šolske programe pa v svetu delajo strokovnjaki, nikjer pa še ni bil, kolikor mi je znano, za kaj takega razpisan referendum. Strokovna fiziognomija naših otrok, ki bodo nosilci prihodnosti, menda vendarle ne bo odvisna od ideologije brez kritja, ki stoji na trhljih nogah in nasje bo že jutri - sram.

17. Ali menite, da bo po umiritvi in ureditvi razmer na območju nekdanje Jugoslavije Republika Slovenija imela kljub svoji neodvisnosti in drugačni temeljni usmeritvi še upoštevanja vredne gospodarske, kulturne, politične idr. stike oziroma interese na omenjenem območju ?

(G) To je odvisno od različnih dejavnikov in težko vnaprej napovedati. Stiki se najbrž bodo razvili. O tem, koliko bodo pomembni, pa ne upam soditi.

(T) Upajmo, da bo tako, trenutno se pa naši južni bratje vedejo prej tako, kot da si teh stikov ne želijo ob enakovrednosti obeh strani.

18. Kaj menite o čedalje pogostejši rabi tujih jezikov, zlasti angleščine in nemščine, v slovenski javnosti (plakati, notranje sporazumevanje v gospodarskih podjetjih)? Kakšen razvoj pri tem pričakujete (med drugim npr. v zvezi s privatizacijo v gospodarstvu)?

(G) Čedalje pogostejša raba tujih jezikov v slovenski javnosti je dokaz za prejšnjo trditev, da je bila slovenščina desetletja načrtno in zelo premišljeno (politična strategija!) zanemarjena na vseh ravneh javnega življenja. Materinščina brez domovinsko vzgojnega jedra je postala jezik, s katerim si "ne moreš pomagati", nekakšen slovar za v domačo kuhinjo. Sicer potrebno učenje tujih jezikov se je sprevrglo v povelečevanje tujega, najsi bo v poslovnem ali patudi v neposlovnem svetu. Ker tako odločilnih stvari ni možno čez noč spremeniti, si še dolgo ne obetam boljšega stanja. Najbolj me vznemirja dejstvo, da se pri pouku materinščine še ni nič bistvenega spremenilo, v ospredje se prerine jezikovna podatkovnost (prepoznavanje oblik), ki še ne zagotavlja znanjajezika, zadovoljivega sporazumevanja in zavestne pripadnosti slovensku.

Privatizacija gospodarstva sama na sebi nima nič pri upoštevanju materinega jezika, zasebniki pa ostajajo v veliki meri dediči svojejezikovne (ne)izobrazbe in (ne)vzoje. Torej?!

(T) Vredno vse obsodbe. Z zakonom to spet preprečiti.

19. Ali se Vam zdi enoletno tehtanje tega vprašanja v Strokovnem svetu za vzgojo in izobraževanje pred dokončno odločitvijo upravičeno ali pa bi bilo bolje, če bi že pred letom sprejeli dokončen sklep o tem?

(G) Ne vem, ali je šlo za tehtanje ali za cincanje.

(T) Že zdavnaj bi se morali odločiti za ukinitev.

20. Ali menite, da bo t.i. povprečnega slovenskega otroka/Slovenca v neodvisni slovenski državi mogoče "zavarovati" pred razmeroma pogostnimi praktičnimi stiki s hrvaškim/srbskim jezikom? Če bo mogoče, kako?

(G) Ne bo mogoče. TV oddaje, časniki, priseljenci. Tudi ni treba, da otroka "zavarujemo" v tem smislu, naj bi hrvaški/srbski jezik zavračal ali celo sovražil. Gre pa za to, ali ga bomo znali, hoteli in zmogli utrditi v spoštovanju maternega jezika.

(T) Slovenec naj v svoji državi govori v takih primerih le slovensko. Tudi priseljenci bi storili prav, če bi v Sloveniji za stik s Slovenci uporabljali slovenščino.

21. Kaj menite o načelu recipročnosti kot pogoj za ohranitev tega predmeta v naši šoli?

(G) Če velja za nas načelo sosednosti jezika, zakaj naj to ne bi veljalo za druge? Denimo, da se šolarji na Hrvaškem - vsaj v pokrajinah, ki mejijo s Slovenijo - ne bodo imeli priložnosti učiti se slovenski jezik; samo od sebe se mi ponuja vprašanje ZAKAJ? in tako dobiva vprašanje jezika neljubo politično ozadje.

(T) To je iluzomo, kakor kaže 70 let zgodovinsko izpričane prakse. Najugu so v čitankah imeli le nekaj slovenskih besedil, ne zmeraj v slovenščini, s potrebnim komentarjem. Ohranja pa naj se na univerzitetni ravni študij srbokroatistike pri nas in slovenistike drugod po bivši Jugoslaviji. Tu naj bo recipročnost v določeni obliki ohranjena, četudi le v dosedanjih.

(P) Postavljanje načela recipročnosti je smešno (zakaj se ni kdo v skladu s to logiko, spomnil, da ta pogoj postavi Angležem?). Učenje jezikov je rezultat nacionalnih kulturnih ciljev in gospodarskih potreb. Spada v tako imenovani nacionalni program, ki naj bi bil s stališča Slovencev optimalen, nikoli pa ne bi smel vsiljevati ali pogojevati kateri koli del svoje uresničitve s pritiskom ali izgovorom na drugega.

Peter Kolšek

Dovolite mi, da na obsežni vprašalnik, ki se predmeta loteva skrajno analitično, odgovorim (prvič) na kratko in (drugič) v takem — premaknjenem — vrstnem redu, ki pač ustreza mojim zmogljivostim na tem področju. Kljub "svoji" hierarhiji problematike bom skušal odgovoriti na čim več vprašanj.

1. Prva nesreča, kije zadela vprašanje o "srbohrvaškem jeziku" kot učnem predmetu v naših šolah, je (bila) seveda v tem, da o njem ni mogoče mirno in strokovno razpravljati. Pri tem žal ne moremo upati, da se bo politični kontekst, zaradi kateregaje dobilo vprašanje populistično razsežnost, kmalu umaknil v ozadje in spustil k besedi zgolj stroko. Katera koli odločitev v prid "srbohrvaškega jezika" bi bila torej sprejeta, vsaka bi morala računati na glasno javno nasprotovanje. Toliko bolj, ker se tej prvi nesreči pridružuje še druga: namreč ta, da tudi predmet sam ni (več) definiran. Zadrego izkazuje tudi vaša — začasna? — zapisna oblika hrvaški/srbski jezik. Gre seveda za strogo strokovno vprašanje, a dokler ne bo rešeno načelno in v nadrobnostih, s predmetom ne bo mogoče v šole. To vprašanje paje, se bojim, spet tako usodno povezano s političnim kontekstom, tokrat hrvaško-srbskim, da Slovenci na "pomoč" od zunaj ne moremo čakati, ampak moramo sami izdelati svojo strategijo do obeh jezikov. Pri tem se mi zdi načelo recipročnosti (D/21) docela irelevantno.

2. Mislim, da se moramo Slovenci pri vprašanju "srbohrvaščine" ozirati le na dva vidika; prvi je funkcionalni, drugi kulturni. Razumljivo, da jasne meje med njima ni lahko potegniti. Pa vendar — prvi vidik mora imeti pred očmi dvoje: da imamo s Hrvaško najdaljšo mejo in zato v normalnih razmerah tudi največ neposrednih stikov in (drugič) da bo slovenske razvojna strategija (D/17) s tem prostorom morala računati, v dobrem ali slabem. Drugi vidik je še splošnejši in spada na področje osnovnih kulturnih znanj, njegova posebna, ugodna razsežnost paje seveda v tem, da gre pač za slovanski jezik, kije za nas najtransparentnejši. — Zaradi obojega "srbohrvaščine" ni mogoče kar preprosto odpisati.

3. Funkcionalni vidik zahteva poznanje "srbohrvaščine" zaradi neposredne koristnosti. To po-

meni poučevanje v tistih šolskih programih, ki imajo opraviti z ustrežno slovensko strategijo glede Hrvaške (in Srbije); na primer turizem, promet, PTT, trgovina. Vse to lahko velja le za srednješolske programe (C/8), na obmejnih območjih pa bi prišla v poštev tudi osnovna šola, a le fakultativno (C/10).

4. Pri kulturnem vidiku je problem kompleksnejši (D/14); v celoti si njegovo ureditev predstavljam le znotraj srednje šole. Menim, da bi bilo treba "srbohrvaški jezik" obravnavati v okviru splošne informacije o slovanskih jezikih (B/7), hkrati naj bi se dijaki naučili brati tudi cirilico (B/6) kot eno od pisav evropskega kulturnega prostora. Ta vidik torej ne zahteva "srbohrvaščine" kot posebnega učnega predmeta, ampak le kot — obvezno in poudarjeno — učno vsebino znotraj najbolj elementarnih podatkov o slovanskem primerjalnem jezikoslovju; to je poglavje, ki je bilo v dosedanjih programih zanemarjeno. Tu seveda ne gre za nič drugega kot za to, da povemo, da ima nova evropska politična slika, ki največ zadeva prav Slovane, tudi svojo jezikovno in kulturno valenco.

5. K operacionalizaciji funkcionalnega vidikaje zagotovo treba pritegniti državo in poslušati njene pragmatične razloge. Pri kulturnem vidiku mora ostati stroka do konca avtonomna.

dr. Boris Paternu

Izhodiščnega pomenaje vprašanje današnjih in jutrišnjih razlogov za učenje in obvladovanje hrvaškega/srbskega jezika v Sloveniji in med Slovenci. Stara motivacija, ki je temeljila na utrjevanju jugoslovanske državne skupnosti (in prednosti srbohrvaščine v njej) pa tudi še na starejši ideji jugoslovanstva, je danes mrtva ali pa se je zaradi krutih izkušenj, v kakršne se je naposled izteklo jugoslovanstvo, obrnila celo v svoje emotivno nasprotje. Današnja motivacija za učenje tega jezika je lahko samo taka, ki bo do kraja streznjena in pragmatična, to se pravi sproščena tako imenovanih višjih razlogov in ustrežna našim dejanskim interesom. In v našem zelo realnem interesu je, dajezikjužnih sosedov bolj ali manj obvladamo. Odreči se jezikovnemu obvladovanju njihovega prostora, ki bo po koncu vojne za nas znova gospodarsko pa tudi kul-

turno zanimiv, in se prepuščati trenutno negativnim emocijam bi bilo nerazsodno. Ni potrebno, da nas pri tem vprašanje morebitne recipročnosti posebej zanima. Držimo se pravila, da ima v normalnih razmerah prednost tisti, ki zna več.

Tako, vseh okraskov okleščeno in koristnostno izhodišče pa zahteva pravzaprav resnejšo in odgornjejšo obravnavo tega predmeta v naših šolah tako glede njegove umestitve v izobraževalni sistem kot glede usposobljenosti učiteljev. Zato bi bilo treba predmet v celoti umestiti v srednjo šolo, kjer naj bi dobil mesto tretjega izbirnega tujegajezika (kot jezika sosedov) ali pa naj bi bil brezplačen fakultativni predmet. V srednjih šolah bi bil pouk hrvaščine/srbsčine lahko do neke mere tudi že prilagojen strokam in njihovim terminologijam, kar bi bilo zelo koristno.

To pa že odpira tretji in najtežji krog vprašanj, tistih, ki zadevajo novo strokovno zasnovu predmeta. Nekdanja srbohrvaščina je v procesu naglega in silovitega razkrajanja v hrvaščino in v srbsčino pa še v več njenih variant. Razumljivo je, da se v naših srednjih šolah ne bomo učili dveh jezikov namesto nekdanje srbohrvaščine. Obenem je prav tako razumljivo, da se ne moremo zamejiti na enega samega od obeh jezikov, kerje za nas pomembno, da bolj ali manj obvladujemo širši nekdanji jugoslovanski prostor. Tudi na samovoljo učiteljev, da bi vsak gojil svojo varianto, ni mogoče pristati. Stroke na univerzi bodo pač morale izdelati nov in temeljito premišljen pedagoški model predmeta, ki bo za naše šole smiseln in obvladljiv. Mislim, da se v resnici tu zbira najbolj zahtevni del problematike.

dr. Breda Pogorelec

Šolski predmet, katerega ime se je zlasti v zadnjih desetletjih spreminjalo, je bil v slovenske šole uveden po prvi svetovni vojni. Sama uvedbaje bila razumljiva, kolikorje ob začetku šlo (s slovenskega stališča) za drugi/tretji jezik države, katere ustanovni del so bi l i tudi Slovenci in le njihov jezik nekako priznan v sklopu tako imenovanega državnega jezika (kar na primer jeziki drugih narodov v Jugoslaviji niso bili, saj makedonskega jezika /in makedonskega naroda/ na primer sploh niso priznavali). Ko so

prilavljali po prvi svetovni vojni učne načrte za srednje in visoke šole, so v kar največji meri uporabljali zakonsko gradivo dotedanje kraljevine Srbije in ga prilagajali. V teh dokumentih je imel predmet, pri katerem naj bi učenci spoznavali (srbsko) materinščino in njeno književnost, ime *narodni jezik/narodna književnost*. V novi državi Jugoslaviji ta oznaka ni bila tako enoznačna, zato so na ljubljanski slavistiki (zlasti na pobudo profesorjev Ramovša in Nahtigala) predmet razdelili na slovenski del (posebej za jezik in posebej za književnost) in na srbohrvaški del (skupna katedra za jezik in književnost z enim profesorjem). Da so se učitelji ljubljanske filozofske fakultete zavedali nastalega položaja in ga poskušali po svojih pristojnostih primerno reševati, povzemam iz priloge k zapisniku *IV. redne seje filozofskega fakultetnega sveta v Ljubljani dne 23. januarja oziroma 4. februarja 1922, na kateri so se v 3. točki diskutirali o načrtu zakona o srednjih šolah*; razvidno je, da so se vprašanja imena predmeta *narodni jezik* natančno zavedali, saj je diskusija o tem takole povzeta: *Nekateri člani fakultete so tudi poudarjali, da bi bilo treba označbo "narodni jezik" in "narodna književnost" izpremeniti, kajti ta označba ne vsebuje direktive za praktično porabo, t.j. : kandidat, ki je vsposobljen za "narodni jezik" v Beogradu ali Sarajevu, še ni vsposobljen tudi za "narodni jezik" v Ljubljani. Zavedati se je treba, da Vidovdanska ustava daje samo dvema narodnima jezikoma /srbo-hrvaščini in slovenščini/pravice do državnega jezika, dočim se mora pod označbo "narodni jezik" razumeti vsak jezik, ki se govori na teritoriju naše države. Da se onemogoči vsaka napačna interpretacija, naj bi se za izrazom "narodni jezik" in "narodna literatura" povsod v oklepaju dodalo pojasnilo: "srbo-hrvaški in slovenski" oziroma "srbohrvaška in slovenska". Vendar se je slednjič po daljši debati sklenilo, da izraz "narodni jezik" in "narodna literatura" ostane, da pa pride v predpise za diplomski izpit, ki jih predvideva načrt uredbe za filozofsko fakulteto, v § 36. natančna določba, koliko mora srbo-kroatist študirati slovenistike in obratno.—Slično velja tudi za izraz "narodna istorija", ki naj bi se nadomestil s točnejšim izrazom: "istorija naroda Srba, Hrvata i Slovenaca".*

Predmet, vsaj kolikor sem ga bila ob dobrohotnem in razgledanem učitelju dr. Ljubu Jurkoviču

deležna sama na ljubljanski klasični gimnaziji, šolskega dela ni pomenljivo obremenjeval; v glavnem smo se naučili brati drugo pisavo (cirilico) in nekaj literature. Resnejša pozornost je bila namenjena slovenščini kot materinščini ter tujima jezikoma latinščini in francoščini, od tretje gimnazije še grščini. Leta 1941 so pod okupacijo zamenjali francoščino najprej z italijanščino, po kapitulaciji Italije je prišla v učne programe nemščina, prav tako ni bilo več srbohrvaščine. Leta 1945 so vpeljali angleščino in ruščino. Jezikovni pouk je bil tedaj in tudi pozneje odvisen ne od kakšnega nacionalnega programa, v katerem bi bil povezan z daljnoročnimi interesi narodne skupnosti, ampak od vsakokratne politične konstelacije. To najbolj *zgovorno kaže naglo opuščanje obveznega učenja ruščine po letu 1948.*

Predmet srbohrvaščina je po vojni ostal v šolah do danes. V slovenski šoli je imel od samega začetka značaj tujegajezika, čeprav se to dejstvo ni omenjalo, namesto tega so ga tudi blagoslovi Zavoda za šolstvo razvijali v nekakšnem smislu jezika *bratstva in enotnosti*; le malo učiteljev je bilo za ta pouk dobro pripravljeni. V določene nam smislu naj bi moško populacijo tudi pripravil na rabo srbohrvaščine v vojski. To se je posebej pokazalo v zadnjih desetih, petnajstih letih, ko so se na eni strani množili glasovi, naj se tako zasnovan predmet ukine, češ da ni reciprocitete s slovenščino po drugih šolah v tedanji Jugoslaviji, na drugi strani pa se je vse bolj razvijala didaktika tujegajezika tudi v zvezi s tem predmetom, prav tako pa so znane tudi različne raziskave razlik med slovenščino in srbohrvaščino.

Iz takih okoliščin odgovarjam na zastavljena vprašanja. Hrvaščina (hrvaško-srbščina) je jezik naših sosedov ob najdaljši meji, tako kakor so jeziki sosedov nemščina in madžarščina na severu in italijanščina na zahodu. Menim, daje za sosedsko komunikacijo normalno, da sosed jezik sosedu pozna; glede nemščine in italijanščine v tem pogledu ni večjih vprašanj, madžarščina je podobno kot italijanščina v Sloveniji tuj jezik okolja, glede hrvaščine/srbščine pa se stopnjuje negativno politično razpoloženje. Ne glede na nove razmere in negativno konotacijo v zvezi s tem predmetom (starejši rodovi se bodo nemara še spomnili odpora učenec do učenja nemščine med vojno in po njej ...)

menim, da bi bilo treba smotnost tega jezika v današnji slovenski šoli trezno premisliti. Slovensščina (zlasti knjižni jezik) tudi v novi državi ne more biti "ogrožena" od hrvaščine, saj je v samostojni državi to uradni (državni) jezik, pač pa utegne negativno vplivati tako imenovano "naravno" učenje hrvaščine in pojmovanje tega jezika kot toliko bližnjega jezika, da kakšno posebno učenje ni potrebno. Stik medjezikoma je vzpostavljen s časopisjem in televizijo, pa tudi s srečanji na drugih področjih (v športu, trgovini itd.). Če je uravnan z osnovnim pojavnostjo o jezikovni zgradbi, o podobnosti in različnostih in o kulturi že iz šole, ga vsak posameznik lahko nadzoruje; drugače je, če gre za divji stik brez osnovne informacije. Čeprav se zlasti otroci jezikovno nenavadno prilagodijo okolju, deluje nanje tuj jezik pogosto bolj ekspresivno, močnejše od domačega — nepoučeni o naravi jezika, o njegovi bližini in oddaljenosti seveda intenzivneje sprejemajo tuje vplive; misel, da bi jih bilo treba "zavarovati" pred tujim vplivom, pa je za jezikoslovca absurdna ideja ksenofobije, močno podobna pomislekom nekaterih Italijanov zoper jezik avtohtone slovenske manjšine ali Nemcev na Koroškem.

S skrbmi, povezanimi s tem vprašanjem, zbuja začudenje naraščajoče občutje jezikovne majhnosti in nekakšna "skrb za preživetje" s poudarjanjem samoumevnega pomena učenja tujih jezikov. Pri tem zasluži seveda pozornost znana, malodane servilna pripravljenost Slovencev, pokazati znanje tujega jezika in se prilagoditi tujcu tudi v položajih, ko to ni običajno ali potrebno. Daje tu nekaj narobe, je videti iz novejših jezikovnih praks zlasti v gospodarstvu, ki je bila že poprej obsojana (Slovenščina v javnosti, Svet za jezik z Jezikovnim razsodiščem itd.), zdaj pa se zdi, da smo svoj jezik pripravljene prodati za "dotik svežega kapitala". Zanimivo je, da se ob teh pojavih polagoma le množijo ugovori tudi zunaj naše stroke, pri posameznikih in v politiki.

Ker stiki z vzhodnimi sosedi niso zamrli niti v vojnem času in prav gotovo tudi po umiritvi položaja ne bodo in bo Slovenija zanesljivo tudi na tem bližnjem področju razvijala vsestranske interese, na srečo z jasno definiranimi lastnimi pozicijami (kar se poprej ni dogajalo!), menim, daje odločitev, da se predmet ukine, kratkovidna in nesmotrna.

Mnenja sem, naj predmet ostane; prav tako menim, naj ostane v osnovni šoli, le prestavi naj se v predzadnji razred (če bo osemletka, v sedmi, če desetletka, v deveti); tako bodo vse generacije ne glede na poznejšo izbiro kar najširše deležne skromne informacije o značaju jezika sosedov, o razmerju do slovenskega jezika, okvirno o njegovi zgradbi in se bodo naučile osnovnega razumevanja. Posredno bo tak pouk vplival na širšo in globljo zavest lastnega slovenkega jezika in nemara tudi na vedenje o njegovem ustroju. Jasno mora biti povedano, da gre za slovenščini tuj jezik, čeprav spadata oba v isto skupino slovanskih jezikov. Nepotrebna obremenitev in razblinjanje učinka bi bilo seznanjanje z nekaterimi lastnostmi drugih slovanskih jezikov. Prenašanje predmeta v srednjo šolo je neustrezno, ker je najširši divji stik prav pri manj izobraženih. Če bo predmet izločen — to napako bo kasneje težje odpravljati, kakor je zdaj videti —, naj se predmetnik in učni načrt z vsebinami in smotri prediskutira na novo; ure naj se dodajo predmetu, kjer bodo najbolj potrebne. Če bi se pokazalo, dajih je najbolj smotrnno oddati slovenščini, naj se uporabijo za usposabljanje pisnosti, razvijanje govora in kulture bralnega izraza, odpravljanje govornih primanjkljajev, nikakor ne za kako drugo snov. — Kolikor bo predmet ostal, naj bo organiziran najprej kot obvezni predmet, možno pa naj bo tudi fakultativno nadaljevanje tega učenja za tiste, ki bi se hoteli naučiti več. Za osnovno informacijo je doseganje število ur dovolj, seveda pa morajo pouk izvajati resnično usposobljeni učitelji (študij, seminarji permanentnega izobraževanja itd.).

Menim še, da bi Zavod za šolstvo lahko sam in pravočasno poskrbel za ustrezno preobrazbo predmeta, saj take vrste politizacija v javnosti škoduje vsakemu predmetu, kaj šele pouku jezika, ki je iz preteklosti nesmotrno obremenjen z negativnimi čustvi.

dr. Janez Rotar

(Prispevek je bil izročen uredništvu Jezika in slovnosti ob vabilu k anketi, in sicer z dovoljenjem, da se objavi v anketnem delu, hkrati s pojasnilom, da je nastal v zvezi z dopisom Zavoda Republike Slovenije za šolstvo o tem vprašanju in da mu je bil posredovan tudi kot mnenje Oddelka za slovenske jezike in književnosti.)

1. Iz Vašega gradiva sklepamo, da bosta v središču obravnave 1. in 3. različica, ki predvidevata relativno obvezen pouk sr/hr kot tujega jezika. Pouk postane obvezen s fakultativno priččo v sedanjem iskanju poti glede "srbohrvaščine" kot državnega jezika v SFRJ more kakor koli koristiti zgodovinska vzporednica, je bil pouk madžarščine na Hrvaškem v gimnazijah relativno obligaten po uvedbi dualizma 1868, ko je Hrvaška, kot vrsto stoletij poprej, ostala sestavni del Ogrske (od 1102 do 1918). Po prvi svetovni vojni je Hrvaška izstopila iz državnega okvira Ogrske oziroma tedaj Avstro-Ogrske in pouk madžarščine na Hrvaškem nikakor ni bil več ne predstavljen in ne aktualen, čeravno je meja med Hrvaško in Ogrsko dolga najmanj dvakrat toliko kot meja med Slovenijo in Hrvaško, da o stoletnih kulturnih, političnih in gospodarskih stikališčih ne govorimo, da na kulturo pokrajine in urbanizacijo mest od Reke prek Zagreba dol v Slavonijo in Baranjo, pogojenima z zvezo z Madžarsko, ne opozarjamo; eno in drugo je danes prepoznavno iz slovstvene in kulturne zgodovine. Meja med Hrvati in Ogrji je po letu 1918 meja med dvema samostojnima narodoma in pouk madžarščine kot jezika ogrske države, politično, zgodovinsko in sicer močnejše od poprej vanjo vključenih hrvaških regnumov - ogrski kroni pripadajočih dežel (Slavonije, Hrvaške, Dalmacije) - tedaj in danes na Hrvaškem ne prihaja v poštev.

Med sedanjo slovensko in sedanjo hrvaško državo gre za podobne zgodovinske, čeprav le kratkotrajne okoliščine. Naroda sta kot podrejena živela skupaj v istem ohlapnem državnem okviru od dualizma, od 1868 dalje, le da Hrvati v okviru Ogrske kot dotlej, Slovenci pa enako v okviru Avstrije. V drugačnih okoliščinah sta naroda po letu 1918 in po letu 1945. Standardni jezik Hrvatov je bil v času od 1918 v odnosu do slovenščine v privilegiranim položaju, ker je bil

in je tudi danes lingvistično in tedaj genetično pa zgodovinsko istoroden jezik kot jezik Srbov, državotvornega in od leta 1918 tako se uveljavljajočega naroda v skupni državi. Tajezik je bil vseskozi v nadrejenem položaju, prej kot slej "državni" jezik v praktičnem, če ne vedno tudi v formalnem pogledu.

Slovenci smo danes pred vprašanjem, ali naj to razmerje *mutatis mutandis* ohranjamo tudi naprej, ga sprejmemo in njegovo politično bistvo prekrijemo s kulturološkimi dobrimi nameni in pričakovanji. Kajti vemo, daje posebej še državna politika vedno nad kulturnimi hotenji in kulturnim ravnanjem, da se jezikovnokulturna ravnanja vselej pojavljajo v funkciji določene politike. To nam najkasneje ponazarja boj za samostojnost slovenskega književnega jezika v prejšnjem in tem stoletju in danes boj za samostojnost hrvaškega standardnega jezika.

2. Iz povedanega sledi, daje vprašanje pouka hr/srjezika v Sloveniji predvsem vprašanje politične odločitve, torej vprašanje pristajanja na relativni suverenosti Republike Slovenije zlasti v odnosu do poprejšnjih sočlanic v skupni federaciji ali vztrajanja pri uresničevanju popolne suverenosti. To bistvo je nadrejeno in ga trenutna aktualizacija kulturne razsežnosti, ki ni odvisna zgolj in predvsem od tega, ali se bo v slovenskih osnovnih šolah še naprej poučeval sr/hr jezik, ne more spremeniti, ker nastopajo politične okoliščine in posledice. Vnaprejšnje podrejanje na enem področju prinaša partnerju, ki se kot tak še sploh ni definiral, ni v soodnosu izpričal še nobene politično institucionalne geste in dejanja inju privedel do stopnje političnega dejanja, tak položaj, da dobiva vlogo nadrejenosti v tem in v vseh naslednjih primerih. Nadrejenost in podrejenost počasi postajata samoumevni, posebno še zaradi zgodovinske podrejenosti slovenščine v poprejšnjem državnem okviru v odnosu do srbohrvaščine.

3. Predlagano približevanje in izvajanje pouka hr/srjezika v slovenski osnovni šoli s tako imenovano kontrastivno metodo (kakor je deklarirano v Vašem gradivu), katere blagodejni vpliv in sad bi bil tudi varovanje slovenščine, otrokove materinščine, je didaktično nedomišljena, podana ni ne teoretična in ne praktična osnova zanjo, za ta lingvistično in ne le didaktično zahtevni postopek, ki pred učitelja postavlja obvladanje obeh jezikov, učnega in učečega.

Najprej bi se bilo treba vprašati, ali se po takšni improvizirani metodi ni poučevala srbohrvaščina v slovenski osnovni šoli že 45 let! Kot učenje tujega, nadrejenega jezika, je slovenščino, otrokovo materinščino seveda podrejela in njen pomen relativizirala, in sicer strokovno in ideološko. Materinščina je bila zgolj pomožno sredstvo, favoriziranje tujijezik. Taka metoda bi v slovenski šoli tudi dandanes ohranjala položaj sr/hrjezika kot nadrejenega in kontrastivna metoda bi ne nazadnje miselno in politično aktualizirala sr/hrjezik sedaj, ko ta jezik sploh ni več opaznejši del našega okolja. Sr/hrjezik v Republiki Sloveniji ni na avtentičnem področju in danes ni toliko navzoč, da bi zaradi njega morali v šolskem sistemu v Sloveniji posebej varovati slovenščino. Slovenščino je mogoče in potrebno varovati pred nami samimi, in sicer z resničnim kultiviranjem rabe naše materinščine, z razvijanjem mišljenja in kulturne stopnje jezikovno avtentičnega izražanja in nastopanja v javnosti, potem ko je v slovenščino nebrzdano vdiral srbohrvaščina s svojim substandardom, s političnim in populističnim govorjenjem. Slovenščino je treba varovati z njeno primerno zastopanostjo v osnovni in srednji šoli, s primernimi učbeniki, ki bodo utrjevali tako stanovitno stavbo, kot je sistem materinščine, slovenščine. Ta sistem je trden sam po svoji naravi, seveda ob učiteljih, ki so nalogam kos in ki jih šolski sistem skupaj z ustreznimi učbeniki v tem nadvse pomembnem delu podpira.

4. Celovito obvladovanje materinščine kot samostojnega in od drugih jezikov neodvisnega organizma, torej z lastnim sistemom, obvladovanje materinščine po njeni strukturalni naravi in v praktičnem funkcioniranju je prvi pogoj za uspešno učenje tujih jezikov, angleščine, nemščine, italijanščine, ruščine, francoščine, španščine in ne nazadnje latinščine in sr/hr. Iz gradiva, ki ga je priložil Zavod za šolstvo, je razvidno, kakšna je strokovna usposobljenost učiteljev sr/hrjezika v slovenskih šolah. Manj kot polovica jih ima ustrezno izobrazbo, med učenci je zelo veliko učiteljev razrednega pouka. Iz tega podatka je mogoče sklepati, da so to učitelji, ki so se usposobili za pouk v nižjih razredih v šolah zunaj Slovenije, kjer je poučevalni jezik hr/sr ali makedonščina; s slovenščino se študijsko niso srečevali in se niso mogli seznaniti z njenim jezikovnim sistemom.

5. Zaradi razpada države, v kateri je imela srbohrvaščina tudi izrazito integrativno, torej idejnopolično vlogo in jo je iz teh razlogov upoštevala tudi slovenska šola, po bistveno spremenjenih državnopoličnih razmerah torej pouk tega jezika v slovenskih osnovnih šolah danes ni smiselno iz vrste razlogov, izmed katerih bomo pojasnili še naslednje:

a) Jezik Srbov, Hrvatov in Muslimanov je institucionaliziran in kot književni standard živi v srbskem, hrvaškem, bosenskohercegovskem in črnogorskem tipu. Lingvistično so vsi istorodni, vendar je med njimi večja ali manjša razlika, najizrazitejša pač med hrvaškim in srbskim književnim standardom. Vendar med njima ni razlika tolikšna, da bi sploh oteževala sporazumevanje med uporabniki enega in drugega književnega standarda v pisani besedi, kaj šele v govoru. Toda poglobljajoče se razlike imajo nelingvistično ozadje, kar pa Slovencev nikakor ne zadeva in o tem ne želimo govoriti. Pomembnejše za nas in našo osnovno šolo je to, da učitelji sr/hr jezika v Sloveniji pripadajo ali srbskemu ali hrvaškemu ali bosenskohercegovskemu standardu; vsak učitelj bo po naravnem nagibu in po institutu, ki mu jezikovno pripada, uveljavljal svojo jezikovno pripadnost in jo izvajal v pouku tem izraziteje, kolikor bi bil predpisan in s tem favoriziran en sam izbrani tip standardnega jezika. Učbenik hr/sr jezika v Sloveniji potemtakem ne bi mogel biti optr le na en standard, kar pa je strokovno vprašljivo, v vsakem primeru pa bodo učitelji, eni bolj, drugi manj, favorizirali vsak svoj standardni jezik, pri čemer didaktično ne bodo uporabljali kontrastivne metode do drugega standarda istorodnega jezika, saj bi tako učence seznanjali z dvema, politično oponentnima in forsiranima standardoma, od katerih je bil eden doslej v javnosti favoriziran.

b) Zaradi vsega tega slovenska šola ni več primerna in vsaj za zdaj ne more nuditi primernejšega ozračja za poučevanje sr/hr jezika, kakor je to bilo v poprejšnji skupni državi, koje ta "srbohrvaški" jezik imel v znaku ideologije integrativne cilje, ker je bil institucionaliziran kot "državni" jezik.

Trebaje upoštevati tudi okoliščino, da so v naših šolah učenci, ki je srbohrvaščina njihova materinščina, kakor velja to tudi za učitelje tega

jezika. Kolikor bi se v poučevanju uveljavljal en sam standard, bi se v pouku in v šole na Slovenskem nenehno vnašala napetost in nemir ter razklanost, ki bi zadevala tudi starše. Posledice si je komaj mogoče predstavljati.

6. Umestitev sr/hrvezika, ki ima vzajemne lingvistične in sistemske paradigme, v največji meri pa tudi vzajemno leksiko ali vzajemno znane dvojnice, je smiselna, kar zadeva slovensko šolstvo, le v srednje strokovno šolstvo kot izbirni tuji jezik, kolikor se presodi, da bi bilo to koristno in kolikor bi omogočilo ustno in pisno obvladovanje do takšne stopnje, ki omogoča kvalitetno uporabo v komercialni, v poslovni korespondenci, v podjetništvu, turizmu. Pri tem je treba upoštevati oba doslej prevladujoča standarda, tako srbskega kot hrvaškega, in vsakega od njiju je treba striktno upoštevati glede na naslovnika, hrvaško ali srbsko okolje. Poslovanje s poslovnimi partnerji ali strankami že danes nalaga takšno upoštevanje, kar se z druge strani kaže v okoliščini, da slovenski naslovniki vse pogosteje prejemajo angleško pisane dopise iz držav nekdanje Jugoslavije, kjerodpošiljateljeli niso zmožni slovenščine.

7. Prav zaradi tega je primerno v naši državi uporabljati binomno poimenovanje jezika, o pouku kateregaje tu beseda. Z binomnim poimenovanjem ne bo krnjena samostojna pot hrvaščine na njenem avtentičnem področju, v Hrvaški, prav tako pa z binomnim poimenovanjem ne bo s slovenske strani blokirana raba jezika drugih narodov z območij nekdanje Jugoslavije. Binomno poimenovanje je tudi v skladu z intencijami in dosežki v procesu zelene pomiritve med Srbi in Hrvati, kar se danes že uveljavlja na političnih in drugih ravneh in v čemer ima hrvaška politika večjo pobudo. Naj pripomnimo, da smo pred leti (1966) prav iz strokovnih vrst protestirali in dosegli, da cilj in predpis tedanje sekretarke za vzgojo in izobraževanje, ko je predpisala ekavsko varianto za poučevanje srbohrvaščine v slovenskih osnovnih šolah, ni obveljal. Favoriziranje enega knjižnega standarda nasproti drugim istorodnegajezika za slovensko šolo, stroko in prakso prej kot slej ni sprejemljivo, ker dobi politične razsežnosti. Pri tem se opiramo izključno na strokovne okoliščine.

dr. Ada Vidovič-Muha

Zahvaljujem se vam za prijazno povabilo k sodelovanju v okviru ankete, ki ste jo pripravili v zvezi s položajem hrvaščine/srbščine v naših šolah. Dovolite, da izkoristim možnost, ki jo dajete v uvodnem dopisu, in upoštevam anketo bolj kot spodbudo za razmišljanje, kateregaje dro ni vprašanje hrvaščine/srbščine v naših šolah, ampak predvsem položaj materinščine v razmerju do tujih jezikov in v tem okviru seveda tudi do hrvaščine/srbščine.

Kljub danes bistveno drugačnemu formalno-pravnemu položaju slovenščine — državno zaščiten domovinska pravica jezika — menim, da ostaja razmerje Slovencev do njihovega maternegajezika v veliki meri še naprej nenaravno, nekako prežeče, tabuirano ali pa skrajno podcenjevalno; posredna ali neposredna posledica tega je spontani ali celo načrtni beg v tuj jezik. V mislih imam predvsem dve skrajnosti - govoricu zlasti šolajoče se mladine in v veliki meri govoricu znanosti na Slovenskem; kotjerazvidno tudi iz ankete, seje v zadnjem času začela ali pa kar nadaljevala getizacija slovenščine tudi na področju gospodarskega poslovanja in celo "notranjega sporazumevanja v gospodarskih podjetjih" (vpr. 18): nekdanjo srbohrvaščino "uspešno" zamenjujeta nemščina in angleščina — na Primorskem še italijanščina — s cenanim predznakom evropskosti oziroma evropske prestižnosti. Zgodovinske izkušnje slovenske humanistike kot sooblikovalke in ne samo prevzemovalke t.i. evropskosti v tem trenutku niso "moderne". Kot vedno, ko gre za družbeni položaj slovenščine, vprašanja presegajo stroko in se uveljavljajo v svoji temeljni narodo- in danes tudi državnotrditveni vlogi.

Izhajajoč iz naravne vloge materinščine kot samoumevnega in spontanega življenjskega izraza, mi je nekako nerazumljivo prvo in deloma tudi četrto vprašanje, ali ima lahko "ustrezno zasnovano učenje hrvaščine/srbščine kakšen pomen in vlogo za boljše obvladanje slovenščine kot maternega jezika". Ker je hrvaščina/srbščina tuji jezik, bi po mojem moralo biti vprašanje zastavljeno obratno: na kateri stopnji šolanja si otroci že toliko uzavestijo svoj materni jezik, zlasti temeljne prvine njegove zgradbe, dajim lahko služiti kot trdna opora za učenje tujegajezika — ali drugače: na kateri

stopnji šolanja so otroci sposobni izločiti moteče prvine, tudi če so iz sorodnegajezika? Ali sploh na kateri? In tu se mi zdi jedro problema. Dvomim, da bi ga lahko reševali z uvajanjem kontrastivnosti. Prej obratno: pristajanje na kontrastivnost po mojem pomeni posredno priznavanje (vsaj delne) dvojezičnosti; to seveda potiska slovenščino iz skupnosti modernih jezikov — tudi številčno manjših narodov — in jo vrača za stoletje nazaj, ko se je skušala izviti iz dvojezičnega položaja med drugim tudi s tem, daj e bila zlasti za njeno normiranje uporabljena protistavnost z nemščino. Nismo tega že davno presegli?

Razumljivejše postane omenjeno anketno vprašanje v celotnem sklopu vprašanj (A), kjer se izpostavi možnost "t.i. naravn/ega/ učenj/a/ tegajezika /hrvaščine/srbščine/, npr. na televiziji, ulici ipd." (vpr. 3). Če se je mogoče hrvaščine/srbščine na eni strani, na drugi pa nemščine ali angleščine učiti "naravno na ulici ali televiziji", to seveda pomeni tudi (potencialno) sprejemanje teh jezikov za svojo "naravno" govorico. Verjetno ni treba posebej poudarjati, da gre pri tem za ključni družbeni problem: t.i. naravno sprejemanje okolju nelastnega (tujega) jezika pomeni neposredno približevanje dvojezičnosti, kar seveda tudi strokovna literatura bistveno loči od dvo- ali večjezikovnosti.

Ponavljam svoje stališče: izredno kritičen družbeni položaj slovenščine je nujno reševati znotraj nje same — med drugim tudi s splošno sprejetim temeljnim načelom jezikovne kulture (vpr. 3), to je s skladnostjo besede in njenega namena po eni strani in z ustreznostjo jezikovno-zvrstno normo po drugi. Se je za napovedovanim prenavljanjem slovenističnega pouka po anketno ugotovljenem poraznem razmerju učencev do svojega matemegajezika v naših šolah zgodilo že kaj pomembnega? So dobila jezikovno-kulturna vprašanja možnost ustreznega reševanja v okviru strokovne ustanove, npr. Filozofske fakultete? Strokovna institucionalizacijajezikovne kulture je npr. pri Čehih stara že krepko čez pol stoletja, pri nas pa mislim, da se niti danes, ko so zagotovljene vse objektivne možnosti, v tej smeri kaj bistvenega ne dogaja: kot daje dovolj, če vsakih nekaj (deset) let — odvisno pač od dnevne politike — vnesemo v živajezikovna vprašanja zvrhano mero čustvenosti, kot se pač za dnevno politiko spodobi. Še vedno se ne moremo otestiti politično pogojene-

ga refleksajezikovnega beganja, o katerem je npr. že v tridesetih letih tako aktualno razmišljal B. Vodušek: za vsako ceno je trebajezik rešiti enkrat germanizmov, drugič spet za vsako ceno vnesti čim več (ilirskih) slavizmov, kijih krepko (politično) razočarani spet lahko menjamo za nemcizme in danes še za anglizme. Razumljivo je, da to beganje v času politične, do neke mere pa tudi še jezikovne neustaljenosti (do konca druge polovice 19. stol.) ne more imeti vedno negativne konotacije, saj je dokazovalo zdravo samohranitveno reakcijo (vpr. 14); danes pa so okoliščine take, da slovenščina mora tako rekoč samodejno prevzeti vse vloge, ki modernemu državnemu jeziku pripadajo, z drugimi besedami — beg v tuji jezik ali reševanje vprašanj materinščine s pomočjo tujegajezika ne more in ne sme imeti objektivne utemeljitve.

Če smo danes sposobni v čim krajšem času dati slovenščini tisto mesto, ki ji kot državnemu jeziku pripada, pri čemer je bistvenega pomena naša sposobnost oblikovanja takšne jezikovne politike, ki bo v vsakršnih dnevno-političnih okoliščinah lahko tvorna in trajna sestavinajezikovne kulture, se mi zdi, da je vprašanje hrvaškega/srbskegajezika v naših šolah drugotno: če je mogoče vzpostaviti do tega jezika interesno razmerje predvsem na ravni države, potem ne vidim razloga, da se ga v šoli ne bi učili tako kot pač vsakega drugega tujegajezika, za katerega smo zainteresirani. Ker se o šolskih programih, tudi v zvezi s tujimijeziki, odločamo samostojno, kot rečeno, s stališča lastnih interesov, se mi zdi "načelo recipročnosti kot pogoj za ohranitev" hrvaščine/srbščine (vpr. 21) nerelevantno.

Ob vsem povedanem pa ostaja odprto vprašanje: Ali smo se sposobni v tem trenutku v zvezi s hrvaščino/srbščino racionalno odločati, ali smo sposobni vzpostaviti tudi do tega tujegajezika normalno interesno razmerje in s tem seveda zagotoviti nujno potrebno motivacijo tako pri učencih kot pri učiteljih. Morda bi bilo prav, da zdaj ponudimo predmet kot fakultativno možnost ob seveda temeljito spremenljive vsbinski zasnovi, z metodiko, ki bo prilagojena modernemu učenju tujih jezikov, s tehnično opremljenostjo, kijo uporabljajo tujijeziki, idr. (vpr. 5). Če ti pogoji vsaj v bistvenih prvinah ne morejo biti izpolnjeni, je tako za predmet sam kot tudi za vse, ki se z njim ukvarjajo, veliko boljše, da gre čim prej iz šole.